

Prawo oskarżonego do kontaktu z obrońcą podczas posiedzenia aresztowego i rozprawy prowadzonych zdalnie*

The Right of the Accused to Contact a Defense Lawyer During a Distance Hearing on Pre-trial Detention and a Distance Trial

One of the fundamental rights of the suspect and then the accused in criminal proceedings is the right to defense, which includes the right to contact a defense lawyer. This right is regulated in the Code of Criminal Procedure and other national and international legal acts. In this context, of fundamental importance is Art. 6 of the ECHR. As a result of the entry into force of the Act on interest rate subsidies for bank loans granted to provide financial liquidity to entrepreneurs affected by the effects of COVID-19 and the amendment of certain other acts, the provisions governing the right of the accused to contact a defense lawyer during a session on provisional arrest and a distance hearing were amended. The author aims to answer the question of whether the current norms in the Code of Criminal Procedure regarding the accused's right to contact a defense lawyer in the situations mentioned above meet the standards of a fair trial.

Renata Badowiec

magister prawa

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID – 0000-0001-7912-1363

e-mail: r.badowiec@umk.pl

Słowa kluczowe:

oskarżony, obrońca, prawo do obrony, prawo do kontaktu z obrońcą, rzetelny proces karny

Key words:

the defendant, defense lawyer, the right to defense, the right to contact a defense lawyer, fair criminal trial

<https://doi.org/10.36128/priw.vi44.418>

1. Regulacja prawa oskarżonego do obrony i do kontaktu z obrońcą

Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, czy obecnie obowiązujące w kodeksie postępowania karnego regulacje dotyczące prawa oskarżonego do kontaktu z obrońcą spełniają standardy rzetelnego procesu. W opracowaniu analizie poddane zostaną przepisy związane z prawem oskarżonego do kontaktu z obrońcą podczas zdalnego posiedzenia w przedmiocie tymczasowego aresztowania (art. 250 k.p.k.) oraz uprawnieniem oskarżonego do

* Artykuł powstał w ramach realizacji grantu Narodowego Centrum Nauki nr UMO-2020/37/B/HS5/02752 pt. Czynności procesowe na odległość w postępowaniu karnym.

kontakty z obrońcą podczas zdalnej rozprawy w postępowaniu sądowym (art. 374 k.p.k.).

Rozważania należy rozpocząć od dokonania rozróżnienia między prawem do obrony materialnej a obroną formalną. Obrona „materialna” oraz obrona „formalna” są przejawem tej samej funkcji, tj. funkcji obrony¹. Prawo do obrony formalnej ujmuje się albo jako prawo oskarżonego do korzystania z pomocy obrońcy, albo szerzej, jako procesową działalność tego obrońcy. Obrona materialna jest natomiast działaniami samego oskarżonego albo też łącznie z korzystnymi dla oskarżonego działaniami sądu, oskarżyciela publicznego oraz innych organów procesowych². Prawo do obrony materialnej oznacza, że postępowanie karne nie może toczyć się przeciwko oskarżonemu, któremu nie stwarza się możliwości przedstawienia swoich argumentów i ich obrony. Uprawnienie oskarżonego do bronięcia się samemu realizowane jest przede wszystkim dzięki możliwości aktywnego uczestnictwa w postępowaniu. Prawo do obrony formalnej to możliwość korzystania z wybranego przez siebie obrońcy. Udział obrońcy oznacza natomiast, że ma być on obecny przy oskarżonym i nie jest wystarczające, że jest przedstawicielem oskarżonego³. Prawo do korzystania z obrońcy odróżnia się więc od prawa do posiadania obrońcy, pojęcia te nie są tożsame. Oskarżony może mieć bowiem ustanowionego lub wyznaczonego w sposób formalny obrońcę, ale wskutek zbiegu pewnych okoliczności może nie mieć zarazem możliwości efektywnego korzystania z jego usług⁴. Obowiązkiem obrońcy jest jednak obrona oskarżonego, dlatego musi on podjąć wszystkie dostępne i prawem przewidziane środki, aby zrealizować ten obowiązek⁵.

Przechodząc do regulacji związanych z prawem oskarżonego do obrony w wymiarze formalnym, należy na początku wskazać na treść przepisu art.

-
- 1 Piotr Krzysztof Sowiński, *Uprawnienia składające się na prawo oskarżonego do obrony. Uwagi na tle czynności oskarżonego oraz organów procesowych* (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2012), 143-144.
 - 2 Paweł Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym* (Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 2006), 202.
 - 3 Cezary Kulesza, *Efektywność udziału obrońcy w procesie karnym w perspektywie prawnoporównawczej* (Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 2005), 334.
 - 4 Sowiński, *Uprawnienia składające się na prawo oskarżonego do obrony*, 147-148.
 - 5 Piotr Kruszyński, *Stanowisko prawne obrońcy w procesie karnym* (Białystok: Dział Wydawnictwa Filii UW w Białymstoku, 1991), 38.

6 ust. 3 lit. c) EKPC⁶, z którego wynika, że każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony, do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości. Prawo do korzystania z obrońcy nie jest oczywiście prawem o charakterze absolutnym⁷, podlega pewnym ograniczeniom związanym m.in. z pomocą prawną opłacaną przez państwo. Obowiązkiem państwa jest jednak zapewnienie oskarżonemu swobodnego kontaktowania się z obrońcą. W jednym z wyroków Europejski Trybunał Praw Człowieka wskazał, że prawo kontaktowania się oskarżonego z jego adwokatem bez udziału osoby trzeciej stanowi jeden z fundamentalnych wymogów rzetelnego procesu w społeczeństwie demokratycznym i ma swoje źródło w art. 6 ust. 3 lit. c) EKPC⁸. Należy wskazać, że Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że prawo – chociaż nie jest absolutne – do skutecznej obrony przez adwokata, ustanowionego z urzędu, jeśli zachodzi taka potrzeba, przysługujące każdej osobie, której przedstawiono zarzuty karne, jest jednym z podstawowych wymogów rzetelnego procesu⁹.

Również z treści art. 14 ust. 3 lit. d) MPPOiP¹⁰ wynika, że każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo, na zasadach pełnej równości, co najmniej do bronięcia się osobiście lub przez obrońcę przez siebie wybranego; do otrzymania informacji, jeżeli nie posiada obrońcy, o istnieniu powyższego prawa oraz posiadania obrońcy wyznaczonego dla niej w każdym przypadku, kiedy interesy sprawiedliwości tego wymagają, bez ponoszenia kosztów obrony w przypadkach, kiedy oskarżony nie posiada dostatecznych środków na ich pokrycie. Ponadto, art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej¹¹ umożliwia skorzystanie z pomocy obrońcy, a z art. 48 ust.

6 Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie z 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r., Nr 61 poz. 284) – dalej EKPC.

7 Wyrok EKPC z 25.09.1992 r., 13611/88, *Croissant v. Niemcy*, Legalis nr 135538.

8 Wyrok EKPC z 28.11.1991 r., 12629/87, *S. v. Szwajcaria*, Legalis nr 125511.

9 Wyrok EKPC z 13.01.2009 r., 52479/99, *Rybacki v. Polska*, Legalis nr 127946.

10 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz. U. z 1977 r., Nr 38 poz. 167) - dalej MPPOiP.

11 Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012 r.

2 tego aktu wynika, że każdemu oskarżonemu gwarantuje się poszanowanie prawa do obrony.

Na gruncie polskiego ustawodawstwa zasadą jest, że oskarżony ma prawo do obrony. Jest ono bowiem nie tylko fundamentalną zasadą procesu karnego, lecz także elementarnym standardem demokratycznego państwa prawnego. Za najistotniejszą gwarancję prawa do obrony należy uznać możliwość przedstawienia własnego stanowiska w sprawie i ustosunkowania się do sformułowanych zarzutów¹². W rozumieniu konstytucyjnym zasada prawa do obrony to dyrektywa postępowania obejmująca swoim zakresem całość kształtu instytucji prawnych, przewidzianych w ustawach karnych, których wykorzystanie pozwala oskarżonemu dowodzić niewinność. Z zasady prawa do obrony uregulowanej w art. 42 ust. 2. zdanie 1 Konstytucji RP¹³ wynika zespół uprawnień procesowych służących do ochrony słuszych interesów procesowych oskarżonego w postępowaniu karnym. Uprawnienia te, w szczególności w postępowaniu sądowym, umożliwić mają oskarżonemu należytą obronę w zakresie zarówno materialnym, jak i procesowym przed stawianymi przez oskarżyciela zarzutami oraz umożliwić aktywny udział w postępowaniu. Konstytucyjna gwarancja prawa do obrony odnosi się do wszystkich stadiów postępowania karnego i obejmuje szereg uprawnień procesowych. Należy jednocześnie podkreślić, że taki sam zakres gwarancji dotyczy także prawa do korzystania z pomocy obrońcy¹⁴. Przechodząc do regulacji kodeksu postępowania karnego, wskazać należy na przepis art. 6 k.p.k.¹⁵ („Oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć”), który statuuje jedną z podstawowych gwarancji procesowych oskarżonego, jaką jest prawo do obrony w sensie materialnym, rozumiane jako uprawnienie do przeciwstawiania się tezie oskarżenia, jak i prawo do obrony w sensie formalnym, rozumiane jako możliwość korzystania z pomocy obrońcy. Szczególną wagę tej normy ukazuje fakt, że przenosi ona na grunt przepisów kodeksu postępowania karnego unormowania zawarte w treści regulacji art. 42 ust. 2 Konstytucji RP oraz

12 Wyrok TK z 28.11.2007 r., K 39/07, Legalis nr 89229.

13 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe 2.04.1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym 25.05.1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 16.07.1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78 poz. 483 ze zm.) – dalej Konstytucja RP.

14 Paweł Wiliński, „Prawo do obrony”, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. VI, *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, red. Piotr Hofmański, Cezary Kulesza (Warszawa: Wolters Kluwer, 2016), 693-694.

15 Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1375 ze zm.) – dalej k.p.k.

art. 6 ust. 3 lit. c) EKPC¹⁶. Na koniec wskazać należy, że do prawa oskarżonego do korzystania z pomocy obrońcy ustawodawca przywiązuje ogromną wagę, dlatego też jest ono jedynym uprawnieniem składającym się na prawo do obrony, które zostało *explicite* wymienione w art. 42 ust. 2 Konstytucji RP oraz art. 6 k.p.k.¹⁷.

2. Prawo oskarżonego do kontaktu z obrońcą podczas zdalnego posiedzenia w przedmiocie tymczasowego aresztowania

Tymczasowe aresztowanie jest środkiem zapobiegawczym, który z uwagi na jego inwazyjność w sferę praw i wolności obywatelskich obwarowany jest szczególnymi gwarancjami natury konstytucyjnej. Tymczasowe aresztowanie nie jest karą w rozumieniu karnoprawnym, ale środkiem przymusu polegającym na czasowym pozbawieniu wolności osoby o statusie co najmniej podejrzanego. Osoba tymczasowo aresztowana korzysta z przymiotu domniemania niewinności także po zastosowaniu tego środka zapobiegawczego. Jest to jednak podmiot, co do którego istnieje potrzeba zastosowania tymczasowego aresztowania z uwagi na konieczność zapewnienia prawidłowego przebiegu postępowania karnego. Inwazyjność tego środka zapobiegawczego polega na pozbawieniu wolności człowieka, co do którego nie nastąpiło jeszcze stwierdzenie winy oraz odpowiedzialności karnej, ale występuje duże prawdopodobieństwo popełnienia przez niego czynu zabronionego. W przypadku posiedzenia w przedmiocie tymczasowego aresztowania kwestia rzetelności procesu oraz zasady równości broni w kontekście zapewnienia oskarżonemu prawa do obrony formalnej jawią się jako potencjalne zagrożenia. Wynika to z konieczności sprawnego i efektywnego przeprowadzenia postępowania incydentalnego, które nie wykroczy poza formalnie określone normy gwarancyjne, odnoszące się do górnej granicy okresu procedowania¹⁸.

Skoro nadrzędnym celem art. 6 EKPC w odniesieniu do spraw karnych jest zapewnienie rzetelnego procesu przez „sąd” właściwy do decydowania w sprawach zarzutów karnych, to nie oznacza, że ten przepis Europejskiej Konwencji Praw Człowieka nie ma zastosowania na etapie prowadzenia śledztwa lub dochodzenia. Przepis art. 6 EKPC, a szczególnie jego ustęp 3, może być odpowiedni na etapie śledztwa, zanim sprawa trafi do sądu, jeżeli rzetelność procesu wydaje się być podważona na skutek braku zgodności z powołanym przepisem. Sposób w jaki art. 6 ust. 1 oraz ust. 3 lit. c) EKPC mają zastosowanie na początkowym etapie śledztwa, zanim sprawa jeszcze zostanie

16 Wyrok SN z 1.09.2020 r., V KK 241/19, Legalis nr 2533732.

17 Sowiński, *Uprawnienia składające się na prawo oskarżonego do obrony*, 144.

18 Jarosław Zagrodnik, *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym i karnym skarbowym: ujęcie metodyczne* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2020), 248-249.

przekazana do sądu, zależy w dużym stopniu od szczególnych cech prowadzonego postępowania oraz okoliczności całej sprawy. Prawo oskarżonego do komunikowania się ze swoim obrońcą bez udziału osób trzecich jest jednym z podstawowych wymogów rzetelnego procesu w społeczeństwie demokratycznym i wynika z art. 6 ust. 3 lit. c) EKPC. Prawo to nie jest wyraźnie powołane w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i może być przedmiotem pewnych ograniczeń. Jeżeli jednak obrońca nie może naradzać się ze swoim klientem i otrzymywać poufnych instrukcji bez nadzoru, świadczona pomoc prawna może stracić wiele ze swojej efektywności, podczas gdy przepisy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka mają gwarantować prawa, które są rzeczywiste i skuteczne¹⁹. Z powyższego wynika więc, że wcześniej przywołane standardy rzetelnego procesu oraz regulacje dotyczące prawa oskarżonego do kontaktu z obrońcą znajdują w pełni zastosowanie również podczas posiedzenia w przedmiocie tymczasowego aresztowania przeprowadzanego na etapie postępowania przygotowawczego.

W przypadku prawa oskarżonego do kontaktu z obrońcą podczas posiedzenia w przedmiocie tymczasowego aresztowania należy dokonać analizy, w kontekście pytania postawionego we wstępie opracowania, regulacji wprowadzonych ustawą o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o zmianie niektórych innych ustaw, które umożliwiają zdalny udział oskarżonego w posiedzeniu w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania²⁰. Zgodnie z treścią art. 250 § 3d k.p.k., obrońca co do zasady bierze udział w posiedzeniu w miejscu przebywania oskarżonego, chyba że stawi się w tym celu w sądzie lub sąd zobowiąże go do udziału w posiedzeniu w budynku sądu, z uwagi na ryzyko nierozstrzygnięcia wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania oskarżonego. Przepis art. 250 § 3e k.p.k. przewiduje natomiast, że w wypadku, gdy obrońca bierze udział w posiedzeniu przebywając w innym miejscu niż oskarżony, sąd na wniosek oskarżonego lub obrońcy może zarządzić przerwę na czas oznaczony w celu umożliwienia kontaktu telefonicznego. Sąd może jednak nie uwzględnić wniosku, jeżeli zarządzenie przerwy może zakłócić przebieg posiedzenia lub generuje ryzyko nierozstrzygnięcia wniosku w przepisany terminie.

W uzasadnieniu rządowego projektu wyżej przedstawionej ustawy²¹ wskazano, że w zmianach zaproponowanych w zakresie art. 250 k.p.k.

19 Wyrok EKPC z 13.01.2009 r., 52479/99, Rybacki v. Polska, Legalis nr 127946.

20 T.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2141.

21 Rządowy projekt ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej

wprowadzono możliwość udziału oskarżonego²² w posiedzeniu w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania z wykorzystaniem urządzeń technicznych, które pozwalają na bezpośrednie i jednoczesne przekazywanie obrazu i dźwięku. Przepisy te, zdaniem projektodawców, mogą znajdować zastosowanie w sytuacjach, w których sędzia uzna, że doprowadzanie oskarżonego do sądu, w szczególności przebywającego w jednostce penitencjarnej, np. w związku z odbywaną karą pozbawienia wolności, jest niecelowe albo może służyć ograniczeniu zagrożeń dla uczestników posiedzenia, w tym związanych ze stanem epidemii (należy więc wskazać, że stan epidemii nie był główną przyczyną dla podjętych zmian w zakresie uczestnictwa oskarżonego w posiedzeniu w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania, o czym świadczy fakt przywołania tego argumentu w dalszej kolejności, a także powołanie się projektodawców na inne sytuacje utrudniające doprowadzenie oskarżonego do sądu). Jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy, proponowane przepisy w sposób precyzyjny regulują zagadnienia formy udziału obrońcy w posiedzeniu w przypadku zaniechania doprowadzania oskarżonego do sądu oraz, co istotne z punktu widzenia omawianego zagadnienia, zapewnienia efektywnego korzystania w takich przypadkach z pomocy obrońcy, spełniając wszelkie gwarancje wynikające z prawa do obrony w aspekcie formalnym i materialnym.

Zdaniem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka za niegwarantującą w odpowiedni sposób poszanowania praw procesowych oskarżonego uznać należy sposób realizacji jego prawa do kontaktu z obrońcą w trakcie zdalnego posiedzenia w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Należy podzielić stanowisko Fundacji, że znowelizowany przepis art. 250 k.p.k. nie gwarantuje, że do kontaktu obrońcy z oskarżonym w ogóle dojdzie, zwłaszcza że w sprawach wielowątkowych, z obszernym materiałem dowodowym, może zdarzyć się, że posiedzenie sądu zostanie zaplanowane na koniec wyznaczonego terminu (z uwagi na fakt, że sąd uprawniony jest do zarządzenia przerwy i zezwolenia na telefoniczny kontakt obrońcy z oskarżonym, chyba że uwzględnienie wniosku mogłoby zakłócić prawidłowy przebieg posiedzenia lub stwarzać ryzyko nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania oskarżonego). W takim wypadku, a także w sytuacji wystąpienia awarii technicznej, może się okazać, że sąd nie zarządzi przerwy w celu umożliwienia kontaktu oskarżonego z jego obrońcą. W rezultacie świadczona oskarżonemu obrona w trakcie posiedzenia będzie miała charakter pozorny²³.

przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Druk nr 382 z 22.05.2020 r.

22 Mowa jest o oskarżonym *sensu largo*.

23 Uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka z 14.06.2020 r., Druk Senacki nr 142, 7. <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/06/>

Podkreślić trzeba, że zobowiązanie obrońcy do udziału w posiedzeniu w budynku sądu, a nie w miejscu, gdzie przebywa oskarżony, stanowi ograniczenie uprawnienia oskarżonego do osobistego, poufnego oraz nieskrępowanego kontaktu z obrońcą, a tym samym ograniczenie prawa do obrony. Udział obrońcy w posiedzeniu w budynku sądu nie może natomiast powodować ograniczenia prawa oskarżonego do obrony. W przeciwnym razie postępowanie sądu będzie nierzetelne, a decyzja o zastosowaniu tymczasowego aresztowania wadliwa, ponieważ zostanie wydana z naruszeniem prawa do obrony²⁴. W literaturze wskazano, że wprowadzone rozwiązania przewidują daleko idące ograniczenia w realizacji procesowej funkcji obrońcy, sprowadzając tę gwarancję do roli w istocie iluzorycznej. Regulacja ta bowiem w skrajnym zakresie wprowadza możliwość pozbawienia obrońcy jakiegokolwiek kontaktu z oskarżonym, w przypadku zobowiązania obrońcy do udziału w posiedzeniu w budynku sądu i zarazem uniemożliwienia telefonicznego połączenia z oskarżonym²⁵. Z regulacji dotyczących posiedzenia aresztowego nie wynika kompetencja sądu do zobowiązania ustanowionego obrońcy do udziału w posiedzeniu w miejscu pobytu podejrzanego. *A contrario* więc sąd, korzystając z przyznanych mu uprawnień, może doprowadzić do sytuacji, w której obrońca będzie pełnił rolę „statysty” w przeprowadzanym posiedzeniu²⁶.

Jeżeli obrońca bierze udział w posiedzeniu, przebywając w innym miejscu niż oskarżony, sąd powinien umożliwić mu telefoniczne skontaktowanie się z oskarżonym, które powinno odbyć się pod nieobecność innych osób. Sąd może jednak odmówić zezwolenia na telefoniczny kontakt obrońcy z oskarżonym, jeżeli może to zakłócić prawidłowy przebieg posiedzenia lub stwarza ryzyko nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania podejrzanego. W takich wypadkach decyzja w przedmiocie tymczasowego aresztowania zostanie wydana pomimo braku kontaktu oskarżonego ze swoim obrońcą. Uniemożliwienie oskarżonemu nawiązania telefonicznego kontaktu z obrońcą i przeprowadzenia z nim rozmowy stanowi naruszenie prawa do obrony tego oskarżonego oraz zasady równości broni. Skutkiem takiej

druk-senacki-nr-142-uwagi-HFPC-1.pdf. [dostęp: 7.01.2022].

- 24 Jerzy Skorupka, „Środki zapobiegawcze”, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Jerzy Skorupka (Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2021), 621.
- 25 Karol Łakomy, „Wpływ pandemii COVID-19 na proces karny na przykładzie digitalizacji posiedzeń w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania”, [w:] *Prawne i medyczne wyzwania stanu pandemii*, red. Joanna Długosz-Józwiak, Elżbieta Paszyńska (Legalis, 2021).
- 26 Ibidem.

decyzji jest pozbawienie oskarżonego możliwości rzeczowej i właściwej oceny co do tego, czy złożyć wyjaśnienia i jakiej treści. Okoliczności warunkujące odmówienie zezwolenia na telefoniczny kontakt obrońcy z podejrzanym świadczą o nieproporcjonalnym ograniczeniu prawa do obrony²⁷. Należy bowiem wskazać, że prawo do skutecznej pomocy prawnej obejmuje m.in. prawo oskarżonego do komunikacji z adwokatem na osobności. Jedyne w wyjątkowych okolicznościach państwo może ograniczyć poufny kontakt między oskarżonym a jego obrońcą²⁸. Jeśli adwokat nie jest w stanie porozumieć się ze swoim klientem i otrzymać od niego poufnych instrukcji bez nadzoru, to jego pomoc traci wiele ze swojej przydatności²⁹. Prawo oskarżonego do porozumiewania się z adwokatem poza przesłuchaniem przez osobę trzecią może zostać ograniczone, jeżeli istnieje ku temu dobre uzasadnienie³⁰. „Przekonujące powody” ograniczenia kontaktu oskarżonego z obrońcą mogą zaistnieć wówczas, gdy zostanie wykazane, że środki ograniczające prawo do poufnej komunikacji z adwokatem mają na celu zapobieżenie ryzyku zmywy wynikającej z kontaktów adwokata z oskarżonym, lub w przypadku kwestii związanych z etyką zawodową adwokata lub bezprawnym zachowaniem³¹. Jeśli chodzi o wpływ takich ograniczeń na ogólną rzetelność postępowania, istotnym czynnikiem będzie czas ich stosowania³² oraz, w stosownych przypadkach, zakres, w jakim oświadczenia uzyskane od oskarżonego, który nie skorzystał z poufnej komunikacji z adwokatem, zostały wykorzystane w postępowaniu³³.

3. Prawo oskarżonego do kontaktu z obrońcą podczas rozprawy zdalnej

Niekwestionowanym obowiązkiem sądu rozpoznającego oskarżenie o popełnienie zarzucanego oskarżonemu przestępstwa jest zapewnienie mu możliwości realnej obrony przed stawianymi zarzutami. Prawo to gwarantuje

27 Skorupka, „Środki zapobiegawcze”, 621.

28 Wyrok ETPC z 5.02.2009 r., 21272/03, Sachnovskiy v. Rosja, Lex nr 479518.

29 Wyrok ETPC z 28.11.1991 r., 12629/87, S. v. Szwajcaria, Legalis nr 125511.

30 Wyrok ETPC z 12.05.2005 r., 46221/99, Öcalan v. Turcja, [w:] Marek Antoni Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2005* (Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 2006), 16.

31 Wyrok ETPC z 28.11.1991 r., 12629/87, S. v. Szwajcaria, Legalis nr 125511.

32 Wyrok ETPC z 13.01.2009 r., 52479/99, Rybacki v. Polska, Lex nr 478167.

33 Wyrok ETPC z 2.03.2017 r., 5187/07, Moroz v. Ukraina, Legalis nr 1576812.

oskarżonemu nie tylko art. 6 k.p.k., lecz przede wszystkim gwarancja zapisana w treści przepisu art. 42 ust. 3 Konstytucji RP. Sąd jest więc nie tylko organem rozpoznającym oskarżenie i przeprowadzającym postępowanie w tym zakresie, ale równocześnie gwarantem zapewnienia oskarżonemu możliwości korzystania z przyznaných mu i przysługujących uprawnień procesowych³⁴.

W kontekście prawa oskarżonego do kontaktu z obrońcą podczas zdalnej rozprawy w postępowaniu sądowym aktualne pozostają uwagi poczynione w kontekście zdalnego posiedzenia w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Przepis art. 374 k.p.k. również został znowelizowany w wyniku wejścia w życie ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o zmianie niektórych innych ustaw. Na podstawie art. 374 § 6 k.p.k. obrońca bierze udział w rozprawie przeprowadzanej zdalnie w miejscu przebywania oskarżonego, chyba że stawi się w tym celu w sądzie, natomiast z treści art. 374 § 7 k.p.k. wynika, że w wypadku gdy obrońca bierze udział w rozprawie przebywając w innym miejscu niż oskarżony, sąd na wniosek oskarżonego lub obrońcy może zarządzić przerwę na czas oznaczony, w celu kontynuacji rozprawy w tym samym dniu, aby umożliwić telefoniczny kontakt obrońcy z oskarżonym, chyba że złożenie wniosku w sposób oczywisty nie służy realizacji prawa do obrony, a w szczególności zmierza do zakłócenia lub nieuzasadnionego przedłużenia rozprawy. Z przepisu tego wynika, że to sąd dysponuje możliwością zarządzenia przerwy w celu umożliwienia kontaktu oskarżonego z obrońcą. Musi jednak uznać, że złożenie wniosku w sposób oczywisty służy realizacji prawa do obrony i nie zmierza do zakłócenia lub nieuzasadnionego przedłużenia rozprawy. W rezultacie, składając wniosek o przerwanie rozprawy, obrońca musi uzasadnić, dlaczego chce skontaktować się ze swoim klientem. Zdaniem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka pozostawienie w rękach sądu możliwości decydowania o tym, kiedy kontakt obrońcy z klientem jest zasadny, stanowi możliwość naruszenia prawa do obrony, a w niektórych sprawach wręcz uznania procesu za nierzetelny. Tego rodzaju regulację trudno jest w związku z tym pogodzić z wymogami, które stawia art. 6 ust. 3 lit. c) EKPC, a także dyrektywy Unii Europejskiej³⁵. Sąd w sposób uznaniowy może bowiem decydować, czy złożenie wniosku przez oskarżonego bądź też jego obrońcę w sposób oczywisty nie służy realizacji prawa do obrony, a w szczególności zmierza do zakłócenia lub nieuzasadnionego przedłużenia rozprawy. Świadczy o tym użycie formuły sąd „może zarządzić przerwę”. Projektodawca nie uzasadnił szerzej przyczyn, dla których postulowano wprowadzenie

34 Postanowienie SN z 2.12.2019 r., II KK 93/19, Legalis nr 2289850.

35 Uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka z 14.06.2020 r., Druk Senacki nr 142, 8-9. <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/06/druk-senacki-nr-142-uwagi-HFPC-1.pdf>. [dostęp: 7.01.2022].

tej regulacji. Można więc domniemywać, że chodzi tu o ponawiane wnioski o przerwę celem telefonicznej konsultacji, jeżeli dotyczą one tych samych zagadnień faktycznych lub prawnych. Katalog tych przyczyn nie jest jednak zamknięty i jak już wskazano jego uwzględnienie zależy od uznania sądu, który może odmówić zarządzenia przerwy także z innych przyczyn. Przepis ten jest niejasny również w odniesieniu do realizacji aspektów obrony materialnej i formalnej w sytuacji, gdy obrońca i oskarżony przebywają w tym samym miejscu, ale poza sądem. Nie zostały ponadto precyzyjnie określone kwestie urządzeń technicznych, które umożliwiają przeprowadzenie czynności na odległość z jednoczesnym przekazem obrazu i dźwięku. Ustawodawca nie odsyła w tym zakresie do rozporządzeń wykonawczych i nie wiadomo jakie mają to być urządzenia, jakie powinny spełniać standardy, czy też jaka będzie procedura korzystania z nich, a także w jaki sposób będzie korzystał z tych urządzeń sąd, a w jaki sposób strony. Nie wiadomo również, w jakich sytuacjach sąd będzie korzystał z takich urządzeń i co się stanie, jeżeli nie dojdzie do połączenia albo połączenie zostanie przerwane³⁶. Wprowadzone regulacje budzą więc wiele wątpliwości, mimo wskazania w uzasadnieniu projektu ustawy, że normy te zapewniają efektywne korzystanie w takich przypadkach z pomocy obrońcy, spełniając wszelkie gwarancje wynikające z prawa do obrony w aspekcie formalnym i materialnym.

Jeśli chodzi o zagwarantowane oskarżonemu w treści art. 6 ust. 3 lit. c) EKPC prawo do korzystania z pomocy obrońcy, to udział obrońcy nie jest obligatoryjny i to jemu pozostawiono wybór miejsca przebywania w trakcie rozprawy prowadzonej w sposób zdalny. Swoją decyzję obrońca powinien jednak uzgodnić z oskarżonym oraz mieć z nim w trakcie rozprawy kontakt bezpośredni albo co najmniej telefoniczny. Warto jednak zauważyć, że oba warianty pobytu obrońcy oskarżonego w trakcie rozprawy prowadzonej w sposób zdalny przewidziane w regulacji art. 374 § 6 k.p.k. mogą przynieść negatywne konsekwencje. Jeśli bowiem obrońca znajduje się w miejscu pobytu oskarżonego, rodzi to wątpliwości w kontekście zachowania wymogów efektywnej obrony i zasady kontradyktoryjności. Ponadto, należy wskazać na trudności, jakie może napotkać obrońca, związane z podróżą do często odległych od sądu aresztów śledczych, czy też zakładów karnych³⁷. Natomiast w przypadku, gdy obrońca przebywa w trakcie takiej rozprawy w siedzibie sądu, utrudnione może być utrzymywanie bieżącego, a przede wszystkim poufego kontaktu telefonicznego z oskarżonym, szczególnie istotnego w trakcie przesłuchiwania świadków, biegłych czy współoskarżonych. W takich

36 Joanna Mierzwińska-Lorencka, *E-rozprawa w sprawach karnych w związku z regulacjami z tarczy 4.0* (Lex/el., 2020).

37 Cezary Kulesza, „Rozprawa zdalna oraz zdalne posiedzenie aresztowe w świetle konwencyjnego standardu praw oskarżonego” *Białostockie Studia Prawnicze*, nr 3 (2021): 214-215.

sytuacjach nawet przewidziana w art. 374 § 7 k.p.k. możliwość zarządzenia przerwy przez sąd w celu umożliwienia kontaktu telefonicznego może okazać się niewystarczająca³⁸.

Uwagę zwraca także fakt, że wnioskowany kontakt obrońcy z oskarżonym może być wyłącznie „telefoniczny”, a zarządzona w tym trybie przerwa musi być ograniczona czasowo. Ustawodawca wskazuje bowiem wyraźnie, że sąd zarządza przerwę na czas oznaczony tak, aby umożliwić „kontynuację rozprawy w tym samym dniu”. Oznacza to w konsekwencji, że będzie to krótka przerwa techniczna na przeprowadzenie rozmowy telefonicznej obrońcy z oskarżonym. Powyższy przepis budzi więc poważne zastrzeżenia co do jego zgodności z Konstytucją RP w zakresie, w jakim uzależnia kontakt obrońcy z oskarżonym od ustalenia przez sąd, czy złożenie wniosku przez któregokolwiek z nich w sposób oczywisty nie służy realizacji prawa do obrony, a w szczególności zmierza do zakłócenia lub nieuzasadnionego przedłużenia rozprawy (art. 42 ust. 2 oraz art. 31 ust. 3 Konstytucji RP). Należy podkreślić, że skutki braku kontaktu oskarżonego z obrońcą na jakimkolwiek etapie postępowania mogą być nieodwracalne i negatywnie wpływać na sytuację procesową oskarżonego³⁹. Osoba oskarżona o popełnienie czynu zagrożonego karą, która nie chce bronić się osobiście, musi mieć możliwość skorzystania z prawa do obrony przez ustanowionego przez siebie obrońcę. Wynika to z samego brzmienia art. 6 ust. 3 lit. c) EKPC, który gwarantuje, że „Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do: (...) bronięcia się osobiście; (...) przez ustanowionego przez siebie obrońcę”. Przepis ten jest powszechnie uznawany w międzynarodowych standardach praw człowieka jako mechanizm zapewniający skuteczną obronę oskarżonemu⁴⁰. Istotne jest również, co wskazał Cezary Kulesza, że biorąc pod uwagę podkreślaną w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka poufność stosunku obrończego i taktyki obrony, nie jest jasne, na jakich konkretnych podstawach sąd miałby podejmować decyzję o odmowie zarządzenia przerwy w oparciu o ogólnie określone kryterium. Jest to istotny i jednocześnie praktyczny problem, ponieważ biorąc pod uwagę literalne brzmienie tego przepisu, należy uznać, że o zarządzeniu przerwy decyduje sąd, więc negatywna decyzja sądu w przedmiocie wniosku obrony będzie niezaskarżalna. W związku z powyższym naruszenie prawa do obrony w drodze takiej decyzji może być podniesione jedynie w apelacji na podstawie art. 447 § 4 k.p.k.⁴¹.

Na koniec rozważań związanych z rozprawą (ale również wcześniej omawianym posiedzeniem w przedmiocie tymczasowego aresztowania)

38 Ibidem.

39 Mierzwińska-Lorencka, *E-rozprawa w sprawach karnych*, Lex/el.

40 Wyrok ETPC z 20.10.2015 r., 25703/11, Dworski v. Chorwacja, Legalis nr 1422141.

41 Kulesza, „Rozprawa zdalna oraz zdalne posiedzenie aresztowe”, 215.

przeprowadzaną w sposób zdalny warto zauważyć, że taki sposób może naruślać zastrzeżenia nie tylko z powodu jej wpływu na ograniczenie lub formę urzeczywistnienia zasady bezpośredniości, ale także ze względu na dalsze ograniczenia zasady kontrydiktoryjności. W ramach zdalnej rozprawy rozwinięcie się sporu i ścieranie się stanowisk przeciwstawnych stron procesowych jest ze względów technicznych istotnie ograniczone warunkami komunikowania się uczestników procesowych na odległość przy użyciu środków technicznych. Specyfika takiej komunikacji może spowodować, że zdalna rozprawa (czy też posiedzenie w przedmiocie tymczasowego aresztowania) doprowadzi w istocie do porzucenia istoty sporu prawnego i przebiegu rozprawy, dla którego nie może stanowić dostatecznego uzasadnienia ani dążenie do zagwarantowania szybkości procesu karnego ani względy ekonomiki procesowej⁴².

4. Wnioski końcowe

W odniesieniu do posiedzenia w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania oraz rozprawy przeprowadzanych w sposób zdalny można wyprowadzić jednakowe wnioski. Obie regulacje zostały znowelizowane w wyniku wejścia w życie ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o zmianie niektórych innych ustaw. Mimo wskazania przez projektodawców w uzasadnieniu projektu ustawy, że przepisy te w sposób precyzyjny mają regulować zagadnienia formy udziału obrońcy w posiedzeniu w przypadku zaniechania doprowadzania oskarżonego do sądu oraz, co istotne z punktu widzenia omawianego zagadnienia, zapewniać będą efektywne korzystanie w takich przypadkach z pomocy obrońcy, spełniając wszelkie gwarancje wynikające z prawa do obrony w aspekcie formalnym i materialnym, nie można podzielić tego zdania. Przepisy te budzą wątpliwości w zestawieniu ich ze standardami rzetelnego procesu, szczególnie w kontekście uprawnienia sądu do zadecydowania o kontakcie oskarżonego z jego obrońcą i zarządzenia w tym celu przerwy w przypadku przebywania tych podmiotów w innych miejscach. Takie sytuacje mogą doprowadzić do ograniczenia prawa do obrony oskarżonego, stanowić mogą również zagrożenie dla poufności komunikacji z obrońcą. Ogólna regulacja dotycząca możliwości zarządzenia przez sąd przerwy w celu nawiązania kontaktu telefonicznego oskarżonego z obrońcą, szczególnie w przypadku rozprawy prowadzonej w sposób zdalny („złożenie wniosku w sposób oczywisty nie służy realizacji prawa do obrony”), stanowią zagrożenie dla realizacji prawa do kontaktu oskarżonego z obrońcą. Należy więc wskazać, że sąd,

42 Ryszard Ponikowski, Jarosław Zagrodnik, „Przepisy ogólne o rozprawie głównej”, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Jerzy Skorupka (Warszawa: C. H. Beck, 2021), 1029.

każdorazowo rozpoznając taki wniosek, powinien wziąć pod uwagę przede wszystkim standardy rzetelnego procesu oraz przepisy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i innych aktów prawnych regulujących prawo oskarżonego do obrony, a nie może w takiej sytuacji w pierwszej kolejności rozpatrywać wniosku pod kątem konieczności sprawnego i szybkiego przeprowadzenia postępowania karnego. Przepisy art. 250 oraz art. 374 k.p.k. nie mogą być interpretowane bez odniesienia ich do innych aktów krajowych oraz międzynarodowych, które przyznają oskarżonemu minimalne gwarancje procesowe, w tym prawo do obrony.

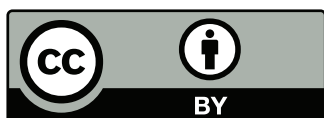
Należy jednocześnie podzielić stanowisko wyrażone w literaturze, że możliwość przeprowadzenia posiedzenia w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania oraz rozprawy głównej w całości przy wykorzystaniu w odniesieniu do określonej strony procesowej środków technicznych, umożliwiających bezpośredni przekaz obrazu i dźwięku, powinna być wyraźnie ograniczona do sytuacji nadzwyczajnych, takich jak stan epidemii, przy równoczesnym zastrzeżeniu, że nie sprzeciwia się temu względ na gwarancje procesowe stron toczących spór prawny na forum rozprawy, a w szczególności względ na zapewnienie oskarżonemu rzeczywistej i efektywnej realizacji prawa do obrony. Ponadto, można rozważyć przyjęcie wyjątkowo takiej możliwości w odniesieniu do sytuacji, w których zachodzi realna obawa, np. podjęcia próby odbicia oskarżonego w razie sprowadzenia go na rozprawę lub innego poważnego zakłócenia przebiegu rozprawy⁴³.

Bibliografia

- Kruszyński Piotr, *Stanowisko prawne obrońcy w procesie karnym*. Dział Wydawnictwa Filii UW w Białymstoku, 1991.
- Kulesza Cezary, *Efektywność udziału obrońcy w procesie karnym w perspektywie prawnoporównawczej*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 2005.
- Kulesza Cezary, „Rozprawa zdalna oraz zdalne posiedzenie aresztowe w świetle konwencyjnego standardu praw oskarżonego” *Białostockie Studia Prawnicze*, nr 3 (2021): 205-221. <https://doi.org/10.15290/bsp.2021.26.03.11>.
- Łakomy Karol, „Wpływ pandemii COVID-19 na proces karny na przykładzie digitalizacji posiedzeń w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania”, [w:] *Prawne i medyczne wyzwania stanu pandemii*, red. Joanna Długosz-Jóźwiak, Elżbieta Paszyńska. Legalis, 2021.
- Mierzwińska-Lorencka Joanna, *E-rozprawa w sprawach karnych w związku z regulacjami z tarczy 4.0*. Lex/el., 2020.
- Nowicki Marek Antoni, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2005*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 2006.

43 Ibidem.

- Ponikowski Ryszard, Jarosław Zagrodnik, „Przepisy ogólne o rozprawie głównej”, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Jerzy Skorupka. 993-1066. Warszawa: C. H. Beck, 2021.
- Skorupka Jerzy, „Środki zapobiegawcze”, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Jerzy Skorupka. 610-712. Warszawa: C. H. Beck, 2021.
- Sowiński Piotr Krzysztof, *Uprawnienia składające się na prawo oskarżonego do obrony. Uwagi na tle czynności oskarżonego oraz organów procesowych*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2012.
- Wiliński Paweł, „Prawo do obrony”, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. VI, *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, red. Piotr Hofmański, Cezary Kulesza. 693-695. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016.
- Wiliński Paweł, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 2006.
- Zagrodnik Jarosław, *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym i karnym skarbowym: ujęcie metodyczne*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.

For guidelines on the permitted uses refer to <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>